

‘Foute’ ouders en controversiële

Boek *De Oost* zet aan tot praten over Nederlands-Indië

Al enkele jaren geeft Maarten Hidskes een gastles aan mijn vmbo 4-klas in Voorburg. Recent schreef hij bij de film *De Oost* een *young adult*-boek. Welke meerwaarde heeft het boek? Tegen welke achtergrond is dit boek geschreven? En welke plaats neemt *De Oost* in bij de verwerking van de onafhankelijkheidsstrijd in Indonesië?

Menno Visser is docent geschiedenis op het Sint-Maartenscollege in Voorburg.

‘**W**ie van jullie heeft een band met Indonesië?’ is de eerste vraag die Hidskes stelt aan mijn leerlingen. En elk jaar gaan er vingers de lucht in. De een heeft een Molukse oma, een ander heeft Indische voorouders en meestal is er ook een leerling met een (over)grootouder die in een jappenkamp heeft gezeten. De tweede vraag is of de leerlingen met hun familieleden weleens over Indonesië hebben gesproken. De meeste leerlingen reageren ontkennend en Hidskes herkent dat.

Onderzoek

Ook Hidskes sprak nooit met zijn vader Piet over diens tijd in Nederlands-Indië. Als het onderwerp eens ter sprake kwam op familiefeestjes, viel het gesprek stil en bood zijn moeder snel verse koffie en koekjes aan. Pas na de dood van zijn vader (zoals dat zo vaak gaat) ging Hidskes zich verdiepen in diens verleden. Dat mondde uit in het boek *Thuis gelooft niemand mij. Zuid-Celebes 1946-1947*, waarin Hidskes onderzoekt welke rol zijn vader onder de beruchte kapitein Westerling heeft gespeeld. Hiernaast deed Hidskes research voor twee uitzendingen van *Andere Tijden* (Celebes deel 1 en 2), waarin strijdmakkers van zijn vader werden geïnterviewd. Op basis van deze projecten zocht de regisseur van *De Oost*, Jim Taihuttu, Hidskes op. Uit deze samenwerking ontstond de opdracht om een vlotlezend boek op basis van het filmscript te schrijven.

De hoofdrolspeler in het boek en de film, Johan de Vries, meldt zich – net als de vader van Hidskes – vrijwillig om Indonesië te ‘pacificeren’ en later om onder ‘de Turk’ te vechten. Een personage dat sterk gebaseerd is op kapitein Westerling; beiden hadden de (bij)naam ‘de Turk’, beiden voerden persoonlijk standrechtelijke executies uit en beiden waren bij terugkeer uit Indonesië operazanger. Johan doet aanvankelijk

vrijwillig en gemotiveerd mee aan de gewelddadige acties van Westerling.

Grijs wordt zwart

Voor Hidskes ontstaat hier de intrigerende vraag: ‘Hoe kan het zo ver komen dat jongens die eerst nog braaf de koeien molken, maanden later moordenaars zijn? Het lijkt alsof de oorlog in Indonesië qua tijd en plaats ver weg is, maar we hebben toen een oorlogs-

Kapitein Raymond Westerling, hier in 1948, raakte in opspraak door gewelddadig optreden in Zuid-Celebes. Bron: Ministerie van Defensie.

geschiedenis

Bijpassende begrippen en kenmerkende aspecten

Voor de bovenbouw havo en vwo passen de kenmerkende aspecten 'de Duitse bezetting van Nederland' (Johans vader was een NSB'er) en 'de dekolonisatie die een eind maakte aan de westerse hegemonie in de wereld'. Daarnaast wordt de 'dekolonisatie van Indonesië' genoemd in de historische context Nederland 1948-2008. In die context komt ook 'Srebrenica' voor, een vergelijking over keuzes en omstandigheden ligt voor de hand.

Voor vmbo-tl past het boek *De Oost* bij de begrippen: NSB; collaboratie; landverraders; 'goed en fout'; 1942: Japanse bezetting van de Nederlandse kolonie; Indonesisch nationalisme, bevrijding van Indonesië (15 augustus 1945); dekolonisatie van Indonesië: Soekarno roept de onafhankelijke Republiek Indonesië uit (17 augustus 1945) en de politionele acties (1947 en 1948). Ten slotte zou dit boek, na overleg met de sectie Nederlands, gelezen kunnen worden voor de lijst.

onderneming opgestart van megaformaat en we kunnen ons daarin meten met grote landen als Engeland en Amerika. Jarenlang is Indonesië "grijs" gebleven. Er waren hooguit "excessen". De laatste decennia worden door onderzoek onze bladzijdes over Indonesië steeds zwarter. Kijk maar naar boeken als dat van David Van Reybrouck of van Rémy Limpach. 'Mijn vader heeft absoluut oorlogsmisdaden gepleegd. Daaraan twijfel ik niet. Dat laagje beschaving dat we denken te hebben, is heel snel verdwenen als je ervaart dat je in vijandige omgeving bent. Als je heilig gelooft in het goede doel én als niemand op je vingers kijkt, dan is elk moreel kompas heel snel ontregeld. De spanning in het boek zit dan ook in de fuik waar Johan in zit. In het goed willen doen, maar wel op zo'n manier dat zijn commandant en de hele wereld dat goede ziet. Om er vervolgens achter te komen dat het goede doen, iets is wat hem heel erg tegenstaat.' In het boek gunt Hidskes ons een kijkje in het hoofd van Johan. Hij doet dat door middel van een fictief dagboekfragment waarin Johan kritiek heeft op de oplossing van de Turk: 'Ik weet niet wie de doodgeschoten mensen zijn. Niemand weet

het. Een fatsoenlijk onderzoek vindt niet plaats. Er wordt niets opgeschreven. Nooit een militair rechter gezien.' Dit fragment is gebaseerd op echte bronnen: citaten uit brieven van Hidskes vader, een klokkenluidersbrief en materiaal uit de inlichtingen. Hidskes: 'Door die gebeurtenissen geven goed en kwaad elkaar een hand. Goed en kwaad raken gemengd, alsof het keerzijden van elkaar zijn. En Johan moet alle zeilen bijzetten om goed en kwaad gescheiden te houden, maar het lukt hem niet meer. Hij schiet mensen dood, hij denkt daarover na en ziet het kwaad. Terwijl de mensen in zijn omgeving zeggen "dat is goed, daar moet je juist niet aan twijfelen"'

Vrijheidsstrijders of terroristen?

Een terugkerende vraag in de centrale geschiedenisexamens voor vmbo-tl over Indonesië is de inlevingsvraag. Zijn de 'politonele acties' een onafhankelijkheidsstrijd of een oorlog? Moet er wel of niet een herdenkingsmonument komen voor de soldaten die in Indonesië hebben gevochten? Zijn de Indonesische soldaten vrijheidsstrijders of terroristen? Deze vragen leven in de maatschappij en de reacties op de film *De*

Oost en het bijbehorende boek van Hidskes bewijzen dat.

Al bij de trailer, nog voordat de film in de bioscopen draaide, laaide de discussie op die decennialang ondergronds is gevoerd. Aan de ene kant is daar de film met jonge mannen die soldaat worden, die wreedheden zien,

'Als je heilig gelooft in het goede doel én als niemand op je vingers kijkt, dan is elk moreel kompas heel snel ontregeld'

die keuzes moeten maken en die – in de meeste gevallen – wreedheden begaan. Aan de andere kant zijn er veteranenverenigingen die moeite hebben met het in de etalage zetten van het Nederlandse geweld. Begrijpelijk, want het oorspronkelijke doel was goeddoen. Bovendien was het overgrote deel van de aanwezige militairen niet aanwezig in het veld, maar zat achter het front, in de logistiek of de communicatie. Al voordat de film uitkwam en alleen op basis van enkele fragmenten werd de film *De Oost* daarom weggezet als 'fout': de gotische letters, de zwarte uniformen en de snor van de Turk. Het zouden allemaal verwijzingen zijn naar nazi-Duitsland. ►

Een Nederlandse soldaat fouilleert een Indonesiër. Bron: Historische Collectie Schaarsbergen.

‘Foute’ ouders

Daarnaast snijdt de controverse rond *De Oost* de vraag aan: hoe ga je als kind om met ‘foute’ ouders? Op de website van Hidskes stelt historicus Ad van Liempt: ‘Als je vader zij aan zij met Westerling Zuid-Celebes heeft gezuiverd, kun je daar op verschillende manieren op reageren. Maarten Hidskes deed het met een nauwgezette reconstructie.’

Palmyra Westerling, de dochter van, zegt rond de filmpremière in een open brief in diverse media, zoals de website van *EW*, geen schuld te zien in haar vaders acties op Celebes.¹ Haar vader is geen oorlogsmisdadiger. Zij vraagt zich af op ‘welk vonnis Hidskes zich baseert’ om zijn vader wél schuldig te achten aan oorlogsmisdaden. Taihuttu en Hidskes zouden, volgens haar, ‘geschiedvervalsers’ zijn. Door de bersiap – een periode, eind 1945 tot begin 1946, waarin extreem veel geweld door Indonesische jongeren tegen Nederlanders en zogenaamde indo’s plaatsvond – onder ‘het tapijt te moffelen en te bagateliseren dan wel te vergoelijken’, wordt de noodzaak van haar vaders ingrijpen geminimaliseerd. Erger is misschien wel, volgens Palmyra Westerling, dat bij de film en het boek lesmateriaal is gemaakt: ‘Geschiedvervalsing

in de vorm van lesmateriaal, en feitelijke onwaarheden doorgeven aan de volgende generatie!? Is dat waar ons land naar toe gaat?’

Bronnen en besef

Nog even terug naar de gastles vmbo-tl 4 in Voorburg. Na de inventarisatie naar de Indische achtergrond van mijn leerlingen, geeft Hidskes een korte uitleg over Indonesië, de onafhankelijkheidsstrijd en de rol van zijn vader en die van Westerling daarin. Vervolgens gaat hij in op het schrijven van zijn boek *Thuis gelooft niemand mij*. Als historicus ben je bezig met bronnen en moet je constant afwegen welke bron je wel en welke bron niet kunt gebruiken in je onderzoek. Daarna volgt een opdracht op basis van korte bronnen die Hidskes bij zijn onderzoek heeft gebruikt. In tegenstelling tot films en ander beeldmateriaal, gebruiken we relatief weinig leesmateriaal. Historische romans (of delen daaruit) zetten leerlingen aan tot het in- en meeleven in de keuzes tussen goed en kwaad, en laten hen zich afvragen wat goed en kwaad is. Tegelijkertijd stimuleert het boek het historisch begrip. Zeker nu de taalachterstand toeneemt, is het fijn om leerlingen uit te dagen tot het lezen van een spannend

historisch boek, dat bovendien makkelijk leest en verre van kinderachtig is. Daarnaast kunnen de controverses rondom het omgaan met de zwarte bladzijden uit onze geschiedenis leiden tot discussie en toename van historisch besef. Niet alleen over hoe een land omgaat met zijn geschiedenis, maar ook hoe kinderen van ‘foute’ ouders omgaan met hun verleden. ■

Het boek in de klas

In de film en het boek komen verschillende historische lijnen bijeen.

Bruikbare onderwerpen:

- Vijandig onthaal van Indonesiëgangsters, p. 10-12.
- Propagandaspeech vanuit overheidsstandpunt, ‘bevrijding van ons Nederlands-Indië’, p. 16-18.
- De doelloosheid van de militaire acties, en het Indonesische volk dat tussen twee vuren zit, p. 28-33.
- Marteling van een ‘terrorist’ met hulp van Johan, p. 67-68.
- De Turk krijgt carte blanche, p. 94-96.
- De methode-Westerling, standrechtelijke executies, p. 114-119.
- De twijfel bij Johan, een dagboekfragment, p. 129-131.

Meer informatie op:

thuisgelooftniemandmij.nl
en **dewereldvandeoost.nl**.

¹ tinyurl.com/dwdok22.